

ÇEVLIK VE MAĞARACIKTA YENİ QUATERNER AKDENİZ PLAJLARI VE FOSİL İNSANLARIN YAŞADIĞI DEVRELERLE KORELASYONU ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Profesör Dr. Enver BOSTANCI

*Paleoantropoloji Kürsü Başkanı
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*

Ankara Üniversitesi

ANADOLU'da 1948 yılından beri, Paleoantropoloji, Quaterner ve Prehistuvar alanında Türk Tarih Kurumu, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün yardımları ile araştırma ve kazılar yapmış bulunuyorum.¹ Şimdiye kadar taş devirlerine ait buluntu yerlerinden elde edilen kültür belgeleri ile, Pleistosen Devrinin tam kronolojisini kurmak ve dördüncü zaman fosil kalıntılarını değerlendirmek suretiyle, Anadolu'nun insan zamanı diye bilinen Alt, Orta ve Üst Pleistosen devirlerin stratigrafik pozisyonlarını, Orta Doğu'da meydana çıkarılanlarla mukayese edip korelasyonlarını yapmak ve tarif edip bilgilerimizi yeni buluşlarla değişik bir anlayış içinde sıralamak ve tanıtmak imkânını elde etmiş bulunmaktayım.² Anadolu'da yaptığım araştırmalar esasın-

1- Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Antropoloji Enstitüsüne 1945 yılında girdim ve takip edilen derslerden öğrendiğim bilgilerle yaz aylarında araştırmalara katılmakta ve bazen kendim serbest araştırmalar da yapmakta idim. Bu araştırmalar daha ziyade Prehistoik adamların gezedikleri yerlerde çok defa bıraktıkları taş aletleri bulmağa hasredilmekteydi.

2- Kazılarını yaptığım Mağara ile Kaya Sığınakları ve Terras çalışmalarında elde etmiş olduğum Prehistoik belgeler tam Paleolitik kronolojiyi verecek kadar zengindir. Bu araştırma 17-19 1973 de Ankarada yerbilimleri kongresinde tebliğ edilmiştir.

Bostancı, 1952, Sayfa 137-150.

Bostancı, 1959, Sayfa 129-178.

Bostancı, 1961, Sayfa 87- 163.

Bostancı, 1962, Sayfa 233-292.

Bostancı, 1963, Sayfa 253-262.

Bostancı, 1964 a, Sayfa 17-36.

Bostancı, 1964 b, Sayfa 21-231.

Bostancı, 1967, sayfa 51-60.

Bostancı, 1968 a, Sayfa 21-53,

da Quarternere ait kültürleri stratigrafi gösteren üç mağara, iki kaya sığınağı, tespit etmiş bulunuyorum.³ Mağaralardan ilki 1956 yılında keşfedildi ve Levalloiso-Mausteriyen, Aurignacien kültür seviyelerine tesadüf edildi ve bu mağarada Orta Taş Devrine ait dört insan moleri azı dişi meydana çıkarılmıştır.⁴ Aynı mağarada memeli hayvanlardan Aslan, Hipopotamus, Geyik, Domuz, (Bos) Öküz ve et yiyicilerle, kemiricilere ait bir çok fosil kalıntıları da çıkarılmıştır.⁵ İnsan dişlerine ait seviyelerin o zamanki yaptığımız çalışmalara göre 70 bin sene eski olduğunu kabul etmiştik. Birinci mağara veya diğer bir ismi ile Merdivenli Mağara deniz seviyesinden 39 metre yüksekte bulunmaktadır.⁶ Merdivenli Mağarada 36 metre seviyeye isabet eden deniz kumu tabakalarının dördüncü zamana ait olduğu bilinmekte ve Akdenizde bu karakteri ile örnek, önemli bir yerdir.

İkinci lokalite, Merdivenli Mağaraya beşyüz metre mesafede, Silevkia Piera şehir sakinlerinin açmış olduğu Kanal kenarında, tesadüfen el dokunulmamış ve adına Kanal Mağarası dediğim yerdir. Burası 13 Eylül 1966 tarihinde tarafımdan yoklanmış ve 14 Eylül 1966 günü yapılan sondaj ile eski bir lām kültürü ile daha sonraki yıllarda da alt katlarında Levalloiso-Mausterien kültür katlarının bulunduğu tespit edilmiştir.⁷ Üst Taş Devrinin Şatelperon (Chatelperron) uçları ile birlikte bir alt çene azı dişi 13 Ağustos 1969 yılı kazısında bulunmuştur.⁸ Aynı gün yani 13 Ağustos 1969 da Levalloiso-Mausteriyen seviyede üst çene, süt köpek dişi meydana çıkarıldı ve dokuz yaşında bir erkek çocuğa ait olduğu anlaşılmıştır.⁹ Aynı mağarada Üst Pleistosen

Bostancı, 1968 b, Sayfa 55-147.

Bostancı, 1968 c, Sayfa 1-43.

Bostancı, 1969 a, Sayfa 9-43.

Bostancı, 1969 b, sayfa 45-82.

Bostancı, 1969 c, Sayfa 83-99.

3- Bostancı, 1958 Sayfa 19-43.

4- Bostancı, 1954 Sayfa 17.

Bostancı, 1953 Sayfa 253.

5- Şenyürek ve Bostancı, 1958 a, Sayfa 171-210.

Şenyürek ve Bostancı, 1958 b, Sayfa 147-169.

6- Şenyürek ve Bostancı, 1958 b, Sayfa 149.

7- Bostancı, 1968 Sayfa 39.

Bostancı, 1967, sa. 54-55.

8- Bostancı, 1969, sa. 18, 19; sa. 31-35.

9- Bostancı, 1969, sa. 10- 17;

memeli hayvanlara ait bir çok fosil kalıntıları çıkarıldı. Bu bölgede Çevlik sahil köyünün arka tarafındaki üçüncü zaman Helvetien kalkerleri içine deniz tarafından oyularak yapılmış İncili (Büyük) Mağarada, bu makalenin konusunu teşkil eden bir insana ait fosil kalıntıları 14 Ağustos 1970 tarihinde meydana çıkarılmıştır.¹⁰ Bu lokalite Kanal Mağarasına 300 metre mesafededir ve esasen İncili (Büyük) Mağara kanalının son kısmına 30 metre kadar yakındır.¹¹

Kazılarını yaptığım diğer önemli bir lokalite de Antalya'ya yakın sahilde Beldibi ve Belbaşı Kaya Sığınaklarının bulunduğu yerlerdir.¹² Beldibi 1956 Ağustos ayında keşfedildi ve 1956 senesi Şubat ayında ilk inceleme yapıldı ve 1959 senesinde Mayıs ayında bir ve Eylül ayında da derinlemesine bir sondaj yapılarak ilk netice alınmıştı.¹³ Mezolitik Beldibiye, Üst Paleolitik Kemeriye seviyelerinde, Üst Pleistosen fosil hayvan kalıntıları ile birlikte insan kafatasına ait küçük ve yanmış parçalar, Kemeriye D seviyesinde de, insan bacak kemikleri (Femur) parçalı bir halde bulunmuştur.¹⁴ Beldibi Mağarası 30 metre yüksekte Tyrhenien deniz kumu ile doludur ve bu denizden sonra bir yükselme olduğunu gösteren bir kıvrılma mevcuttur. Mağara duvarlarında yapışık deniz çakılları aynı denizin kalıntılarıdır.

Antalya, karşı sahiline isabet eden ve Beldibine beş km. kadar yakın bulunan ve bu günkü deniz seviyesinden takriben üçyüz metre yükseklikte Belbaşı ismi ile anılan dağ geçidinin kenarında bulduğum kaya

10- Bostancı, 1971. sa. 29-56.

11- Kanal Mağarası karşısında denizin 300 metre uzakta olduğunu daha önceki araştırmalarıma ait yazılarda bahsedilmiştir. Bostancı 1969 Sa. 10.

Bostancı, 1967. Sayfa 55; 1968 Sa. 27.

12- Bostancı, 1962. Sa. 283-292. Belbaşı Kayaşığına yapılan kazılar sonunda Anadolu'da bilinmeyen ve çok tipik olan bir endüstri ortaya çıkarıldı: Bu Endüstrinin özellikleri diğer Tuz Çağı Kültürlerinden, benzerlerinden farklı olduğu görüldüğünden adına Belbaşıyen ismini verdim. Belbaşıyen kültürü hakkında yapılan mukayeseli etüt için bak. Bostancı, 1968. Sayfa 55-174. Bostancı, 1968, Sayfa 1-48.

13- Bostancı, 1959. Sayfa 129-178. Beldibi kazıları sonucu, dört farklı devreye ait kültür seviyelerinin mevcut olduğunu ortaya koymuştur. Sanat eserleri ile birlikte bu kültürler Türkiye'de tek yer olarak halen değerini muhafaza etmektedir. Bilhassa Tirrenien denizinin doldurduğu kumda mağara kesiti ile duvarlardaki çakıllı cimentsolaşmış kalıntılar çok önemlidir.

14- Beldibide bulunan insan kemiklerine ait kalıntılar, Almanya'da sekizinci Antropoloji kongresinde tebliğ edilmiş ve Kongre yayınlarmda çıkmıştır. Bak. Bostancı, 1963. Sayfa 253-254. Resim. 1.

sığınağına Belbaşı Kaya Sığınağı ismini vermiş bulunuyorum.¹⁵ Belbaşı Kaya Sığınağına 1959 yılı Eylül ayında ilk defa gittim ve burada yaptığım etraflı araştırma ve sondajla kaya sığınağında taş devri adamlarının oturmuş olduklarını tesbit ettim.¹⁶ Toplamış olduğum alet ve fosilleri tasnif ettim ve burada bölgeye has bir Mezolitik Kültürün bulunduğunu anladım. Daha büyük sondaj 1960 yılı 22 Eylül ayında başladı ve burada Üst Paleolitiğin son safhasına ait Lám Kültürünün tipik olduğu görüldü ve bütün seviyelere birden Belbaşıyen I, II, III, demek suretiyle yenibir taş çağı kültürünün bulunduğunu gösterdim.¹⁷

Bu kültürlerle birlikte bulunan insana ait bir alt çene yarısı, bacak kemikleri, (Femour, Tibya) ayak kemikleri (Astragalus, Calcaneus Falange, Os Meta Tars v.s.) kafatası kemikleri arasında bir Frontal, iki Parietal (tam değil) bir Occipital (tam değil) meydana çıkarılmıştır. Bu fosil kalıntılara Özellikleri dikkate alarak "Homo Sapiensti Belbaşıyensis" ismini verdim.¹⁸

Çevlik Plaj Köyü Mağara ve Kaya Sığınakları, Mağaracık Köyüne 3 km. mesafededir, Ve bir plaj köyü olarak gelişmektedir. Çevlik Köyü dördüncü zaman dolgu tabakaları üzerinde deniz seviyesinden 1-3 metre arasında değişen bir düzlüğe yerleşmiş bulunmaktadır. İkinci önemli seviye ise 3-6 metre arasında düz bir sahadır ve bunu 6 metre seviyeli diğer önemli bir küçük düzlük takip eder. Dördüncü zaman dolgu tabakası İncili (Büyük) Mağarada 499 santi metre olduğu görüldü ve on metredeki Kaya Sığınağında tabakaların kumlu olduğu, bu kumlu tabakaların derine inildikçe ince nemli deniz kumu halinde bulunduğu görülmüştür. Bu deniz kumu bu günkü plaj kumundan da-

15- Bostancı, 1962. Sayfa 238-292. Belbaşı çevresi cermeni ile tabii park olarak muhafazası gereken ve denize çok yakın en önemli bir yerdir. Burada ilerde turistik bir yer olarak korunması lazım olduğuna kana'im.

16- Belbaşıyen kültürünü yapan insanların, Bekdibi Mezolitik insanlarından daha önce geldikleri anlaşılmıştır ve kültür tradisyonlarında Avrupa Magdaleniyen devir, Aletlerine benzeyen özellikler taşıdığıda görülmüştür. Bu sebeple Bekdibi Kronolojisinde ayrı önemli bir safha olarak alınmış ve bunun sebepleri ayrıntuları ile izah edilmiştir. Bostancı, 1968. Sayfa. 83-90 ve İngilizce'si 118-134, Tablo I-V ve I-VII.

17- Belbaşıyen kültürleri hakkında neşrettiğim yazılar için bak. Bostancı, 1962. Sayfa 238-292. Bostancı, 1963. Sayfa 147; Bostancı, 1968. Sayfa 1-48.

18- Bostancı, 1963. Sayfa 235-260.

Bostancı, 1963. Sayfa 19-29.

Belbaşıyen kültürünü yapan insanlara ait fosil kalıntılar Almanya'da Köln'de sekizinci, Antropoloji Kongresinde tebliğ edilmiştir. Bu buluntulara ait daha geniş bir çalışma ilerde neşredilecektir.

ha açık renktedir ve azda olsa farklı olduğu müşahede edilmektedir. Burası derin bir deniz dibi olduğu ve yine Quarterner devrinde biriktiğini söylemek yerinde olur. Tabii Çevlik'teki kum seviyelerinin fosil deniz plajlarına ait olduğu kat'idir. Çevlik Köyü arkasında bulunan Helvetien Kalkerleri içinde açılan mağaralarla kaya sığınakları oldukça önemlidir. Deniz seviyeleri ile fosil insanlar bu insanların yaptığı kültürler hakkında belgelere tesadüf etmek mümkündür. Ben sadece iki yerde sondaj yapmış bulunuyorum. Birincisi altmış metre uzunlukta yüksek kaya sığınakları dibinde ve orta bölümünde yaptığım sondajda bir buçuk metreden sonra Deniz menşeli kum tabakasının devam ettiğini ve renginde değişmediğini gördüm. Bu günkü deniz seviyesine kadar deniz kumununun nemli bir yapıda devam ettiğini tahmin ediyorum.

Kaya sığınaklarından, yukarda ve yüksek seviyede olanları kazılacak olursa dip kısımlarında kum tabakalarına rastlanacağından eminim. Bu gün bu yerlerde kazı yapılacak durum mevcut değildir. Yüksekten geçen su yolundan sızan sular şimdilik kazıya mani olmaktadır, ancak yeni bazı tesislerle kazı imkânlarını hazırlamak mümkündür.¹⁹

Çevlik batı sahilinde dik, yüksek ve kayalık arazide deniz plajlarının bıraktığı kum depoları ile deniz tarafından aşınmış kayalara tesadüf ettim. Bu yerler, halen yapılmakta olan yol inşaatı sebebiyle, tahrip edilmektedir. Resimlerle tespit ettiğim fotoğrafları çekilen yerlerin orijinalleri ilerde görülmesi mümkün olmayacaktır. Çünkü bölgede taş ocakları açıldığı için, Helvetien kalkerlerine ait yataklar derinlere kadar açılıp taşınmıştır. (Resim 4,5,6.)

Çevlik batı sahilinde beş, on, otuz ve kırk metrelik seviyelerde deniz kumuna, deniz dalgaları ile aşınmış kalkerlere tesadüf ettim. (Resim 6) Bu resim aşınmış kayalardan bir tanesini göstermektedir.²⁰ Deniz seviyeleri hakkında Mağracık ve Çevlik Bölgesi üç yerde önemli Deniz menşeli seviyelere sahiptir. Bunların değerlendirilmesi ayrı bir konu olarak ele alınacaktır. Deniz seviyeleri ile fosil insanların bıraktık-

19- Helvetien Kalkerlerine açılan küçük su kanalı Selevkia Pierre sakinleri tarafından kayaların yan sathından açılmıştır. Kaya sığınakları Helvetistik, Roma devrinden önce oturulmuş müstait bir yerdi. Bu gün bu sığınak önlere limon bahçesi haline getirilmiştir.

20- Çevlik İçili Mağara hizasında mevcut Kaya Sığınağı deniz kumu eski plaj yataklardır. Bunlar 5, 10, 30, metrelik YSE arkası Musa Dağı eteklerindeki eski deniz plajlarına tekabül etmektedirler. (YSE) Yol, Su, Elektrik, müdürlüğüne ait bir deniz kampo yeridir.

ları kültür seviyeleri arasında mevcut korelasyonlar üzerinde bir araştırma daha tedaylı işlenmelidir. Geçen yıllarda bu konuda, Erentözün, Bizim ve Erol'un yapılan çalışmaları, yeni buluşlarla aydınlatıcı ve teyid edici, yeni sınıflandırmalara imkân verici mahiyette olmuştur.²¹

Çevlik Koyunda Bulunan İncili Mağara

Sahilden içeriye doğru bir kavis halinde dolanan üçüncü zaman Miosen, Helvetien Kalkerleri, yüksek ve sarp bir durumdadır ve buralarda açılmış kaya sığınakları ile iki mağara da mevcuttur. Romalılar devrinde açılmış Kanal ağzına yakın bulunan İncili Mağarada 14 Ağustos 1970 tarihinde ilk sondaj tarafınmdan yapılmıştır. İncili Mağaranın içi geniştir ve derinliği, sondaj yapılan yerde 499 metre bulundu. Bu derinlik dip kısımlarında değişebilir. Dördüncü zaman dolgu tabakaları çeşitli renklerde olup geç devirlere aittir. İncili Mağarada altı metrelik bir dolgu tabakası vardır.

Çevlik plajının sağ tarafında bulunan İncili Mağara yaptığım kazı sonucuna göre, köyün doğu tarafında Mağara önündeki tarlaların dördüncü zaman dolgu tabakası olduğu, kalınlıklarının da altı metreye ulaştığı anlaşılmıştır. Kazı esnasında 4 metre genişlikte ve 523 metre uzunlukta bir alan derinliğine kazılmıştır. Bu saha kazılırken üstten aşağıya doğru farklı renkler gösteren tabakalara tesadüf edilmiştir. Bu tabakalar üstten aşağıya doğru numaralanmış ve kalınlıkları da ölçülmüştür. Bu tabakaların yapısı ve kalınlıkları ile renklerini tespit ettim.

1- Sathıtan itibaren seksen santimetrelik tabaka kahve rengindedir.

-
- 21- Erentöz, L. 1953. Sayfa 1-15; 1-224;
 Şenyürek ve Bostancı, 1958. Sayfa 271-210.
 Şenyürek ve Bostancı, 1958. Sayfa 147-169.
 Şenyürek ve Bostancı, 1961. Sayfa 307-311.
 Şenyürek, 1959. Sayfa 9-58.
 Erol, 1963. Sayfa 1-41; 63-110.
 Bostancı, 1968. Sayfa 19-54.
 Bostancı, 1967. Sayfa 51-60.
 Bostancı, 1973. Sayfa 29-56.
 Bostancı, 1969. Sayfa 9-34.
 Bostancı, 1969. Sayfa 45-62.
 Bostancı, 1969. Sayfa 83-90.

2- Sondaj çukurunda ikinci tabaka kırk santimetre kalınlığındadır. Bu tabaka daha koyu kahve rengindedir ve alt kısmı ise siyah renkte olup, gri renkte bir kül tabakasına dayanmaktadır.

3- Kül tabakası gri renkte olup, kalınlığı sekiz santimdir.

4- Kül tabakasını takip eden seviye siyahimsi bir renktedir. Bu tabaka yetmişbeş santimetre kalınlığındadır. Bünyesinde koyu kahve rengine kaçan bir tonda olan kısımlar mevcuttur.

5- Beşinci seviyede rengi gri olan yine bir kül tabakası görüldü ve kalınlığı altı santimetredir.

6- Altıncı tabaka kırkbeş santimetrelidir ve açık kahve rengindedir. Bu tabakada ocak kalıntıları tesadüf edildi.

7- Yedinci tabaka beyaz ve griye kaçan renktedir. Bu tabaka yirmiyedi santimetrelilik bir kül tabakasıdır.

8- Sekizinci tabaka onüç santimetrelilik kalınlıktadır ve daha ziyade beyaz renkte bir kül seviyesidir.

9- Dokuzuncu tabaka kırk santimetre kalınlığında bir seviyedir. Bu seviyenin üst kısmı gri renktedir ve alt kısmı kumludur.

10- Onuncu tabaka elliüç santimetre kalınlığındadır. Bu tabakada, Selevkia Pierra klâsik şehir sakinlerine ait tipik testi tipleri ile çanak çömlek parçaları ve o devre ait cam parçaları bulunmuştur. Bu seviye açık gri renkli olup kalkerli kumlu bir tabakadır.

11- On birinci farklı bir renk gösteren tabaka, kırk santimetre kalınlığındadır. Bu tabakada insana ait kemikler çıkmağa başlamıştır. Önce Astragalus Calcaneus, phalange'lara ait kemikler çıkarıldı. Bu tabaka açık gri ve donuk beyaza kaçan bir renktedir.

12- Onikinci tabaka yirmidört santimetredir. Bu tabakada insan iskeletine ait kemik parçaları çıkmıştır. Deniz kavkaları toplanmıştır ve kumlu bir seviyedir. Bu kavkılar arasında delikli olanları bulunmuştur. Bunlar insan iskeleti ile beraber çıkmıştır. Delikli kavkılar kullanılmıştır. Kavkılarda yuvarlak olan deliklerden geçirilen deri sırımla, boyna asılmakta idi. Bunlar Kanal Mağarasında oturan Üst Taş devri insanların süs eşyalarıdır. Kumlu tabakada çıkan insan kemikleri Maxilla Üst Çene Alt Çene, Mandibulae, ve kırılmış Femur, Radüs, Tibya parçaları ile dört adet Vertebra ve küçük kafatası parçaları toplanmıştır.

13- Onüçüncü tabaka bol deniz kavkılıdır. Bu tabaka da kırkdokuz santimetredir. Deniz kavkuları ile birlikte deniz tarafından taşınan ve çok hafif olan mantar taşları da çıkmıştır. Bu taşların Merkezi Suriye'de olduğu anlaşılmıştır. Bu mantar taşları kesilerek biriket yapıldığı ve bina inşaatlarında kullanıldığını öğrendim.

14- Eski plâj dalgalarının aşındırdığı ana kaya son seviyeyi yani sondajın taban kısmını teşkil etmektedir.

Sondaj çukurunda görülen seviyelerin kalınlık toplamı 499 santimetredir. Bu tabakaların birinci kısmı 386 santimetre dolgu seviyesi olarak kabul edilirse, geriye kalan 113 santimetrelik kumlu seviyeden deniz kavkuları inci ve süs için kullanılan deniz kavkuları ve insana ait fosil iskelet kalıntıları çıkarılmıştır.

Çevlik Terrasları ve İncili Mağara

İncili Mağara (Büyük Mağara) Çevlik evlerinin doğusunda ve yükseklikleri az olan terrastadır.

Denizden mağaraya doğru önce deniz plâjını teşkil eden 0-1 metre yükseklikteki seviye birinci kademeyi teşkil eder. Bu günkü plâj seviyesi bölgenin sahil kıyı şekli olarak Çevlik'ten deniz Ören Köyüne kadar Uzanır.

Çevlik köyünde iki metrelik seviye diğer bir deniz çekilmesine aittir. Bu seviye bölgede muhtelif yerlerde müşahede edilir. Çevlik koyuna yakın bulunan Selevkia Pirra klâsik şehrin liman kenarındaki yığılı kumlarla liman duvarları tetkik edildiğinde bu seviyenin mevcut olduğunu görmek mümkündür.

Çevlik köyünde üç metrelik terras kanala yakın olan tarlada müşahede edilir. Aynı sahada, dört ve beş metrelik seviyelerle, İncili Mağara depozitleri seviyesi altı metrelik terrasa aittir. Bu terras İncili Mağara (Büyük Mağara) dolgu tabakası kalınlığındadır ve bu kalınlık altı metre hesap edilmiştir, tabii bu günkü deniz seviyesi ile aynıdır. İncili mağaradaki Üst Pleistocene ait fosil kumlu plâj bu günkü deniz kenarından üç yüz metre kadar içerdedir. Plâj Köyü Çevlik dördüncü zaman Üst Pleistocene depozitleri üzerine kurulmuştur. Çevlik koyu Quarterner dolgu tabakalarında Üst Pleistocene de tezekkül etmiştir.

Çevlik plâj köyü çevresinde deniz seviyelerini gösteren fosil plâjlara tesadüf edilmiştir. Çevlik batı sahilinde beş metrelik seviyede

bulunan deniz kumu eski bir plaj kalıntısıdır. Buradaki kumlar taş oyuklarını doldurmuş ve açıkta aşağıya doğru buldukları yerden aktıkları müşahede edilmektedir. Kumların dolduğu kayalar bu gün ev inşaatlarında kullanılmak üzere çıkarılmakta ve inşaat taş ocakları olarak köylüler tarafından tutulmaktadır. Dağ yolu kenarında (Bu gün YSE Kampı üzerinden geçmektedir.) bulunan bu yer zamanla tahrip edileceği ve delillerin ortadan kaybolacağı açıkça görülmektedir. Taş ocağı yeri olarak kullanılan bu eski pleistocene plajına ait resim no: 5 de gösterilmiştir. Resmin sağ tarafından görülen kırılmış taş parçaları inşaat için kullanılacak olanlardır. Taşlar arasında görülen kumlar sol taraftaki kum deposundan dökülmüş olduğu görülmüştür. Kum yatağı sert ve temiz karışmamış plaj kumudur. Ortada Helvetien üçüncü zaman kalkerleri deniz dalgaları tarafından aşındırılmış ve cilâlanmış bir şekilde bulunduğu fotoğrafta açıkça anlaşılmaktadır. Büyük bir kısmı her ne kadar kırılıp tahrip edilmiş ise de parçalanmadan kalan onbeş metrelik seviyedeki cilâlı yumrular halindeki ana kaya parçaları güzel örnekler olarak halen muhafaza edilmektedir.

Çevlik sahil yolunun dağa çıkan kısmında görülen fosil plajlardan diğeri, on metre yüksekte kalkerlerin oyuklarında deniz kumu bulunan seviyedir. Aynı yapıda yani Helvetien yaşta olan kalkerler sular tarafından aşındırılmış oldukları için satırları yuvarlak ve cilâlanmış gibidir. (Resim 4) Onbeş metre seviyede bulunan kayalardaki deniz suyu ile cilâlanmış kayalar aynen burada da vardır. On metrelik fosil plajın karşılığı, çevlik arkasında büyük kaya sığınaklarının altında kazılan yerde mevcut deniz kumu seviyeleri ile mukayese etmek mümkündür. Burası eski bir plaj yeri olup kayalarda görülen deniz aşındırması seviyesi ile aynı yüksekliktedir. Bu yükseklik, Mağaracıkta büyük mağarada mevcut deniz kumu seviyelerine tekâbüll etmektedir. Burada kum, Elenistik, Roma devirlerine ait kültür kalıntılarının altında bulunmaktadır. Bu mağara yani İncili Mağara eski Selevkia Şehrinin Limanına yakındır. Şimdi bu liman deniz çekilmesi sebebiyle kurumuş ve ziraate elverişli topraklar haline gelmiştir. Ekilebilen bu arazinin etrafında, halen bozulmamış olan liman rıhtım duvarları vardır. Mağracık Büyük mağara, Çevlik Sığınakları ve dağ yolu kum seviyeleri bir birini destekliyen üç ayrı lokalite olup Çevlikiyen pleistosen deniz seviyeleri olarak isimlendirilmiştir.

Çevlik koyunda mevcut sahil yolu Iskenderun'a kadar devam edecektir. Dağa çıkan ham yol daha genişletilince, bu kesimde tespit edilen fosil sahil plâj seviyelerine ait deliller ortadan kalkacaktır.

Dağ yolunda beş, on, onbeş metrelik deniz seviyelerine ait izlerden başka daha yukarıda otuz metre seviyede yalnız bir noktada kalmış bulunan deniz tarafından aşındırılmış kalkerler meydana durmaktadır. (Resim 6.) Resimden de anlaşılacağı gibi Helvetien kalkerlerinde yuvarlak cilâlanmış büyük çıkıntılar müşahede edilmektedir. Bazı yerlerde, ana kaya küçük oyuklarla işlenmiş olup, dalgaların bıraktığı izleri görmek mümkündür. Yine bu seviyede de deniz kumu bulunan yerler görüldü, fakat bu kalkerler her halde deniz çekilince yıkanıp deniz kumunu tutmamıştır. Otuz metrelik seviyede bulunan eski plâj kalıntısını, diğer lokalitelerde teyit edici seviyelerde mevcuttur. Bu yerler zamanla kapanmakta veya tahrip edilmektedir. Bu sahada yapacağım daha etraflı incelemelerle, yeni bazı örneklerin yerlerinde meydana çıkarılması mümkündür.

Çevlik dağ yoluna yakın bulunan Fayın karşısına isabet eden kırk metrelik seviyelerde kum depozitlerinin bulunduğunu gördüm. Resimlerle tespit edilen bazı fosil yatakları, plâj kalıntılarına ait yerler yol sebebiyle ortadan kalkacağı tabiidir. Resim II, Çevlik koyu sol yakasındaki Fay dördüncü zaman dolgu sahası arkasından başlayıp, Musa Dağının dört yüz metre kadar irtifandaki sırtlarda nihayete erdiği görülür.²² Bu Fay Çevlikte bilinenlerden en tipik ve uzun olanıdır. Fayın dördüncü zamana ait olduğunu söylemek mümkündür. Fayın önünde bulunan dördüncü zaman fosil deniz plâjlarının seviyeleri belirlidir daha açtıkta olan deniz seviyeleri kısımları vardır. Fayın bir kısmı, Çevlik koyu çevresine doğru uzanmaktadır.

Fay önünde denize yakın olan fosil dördüncü zaman plâjlarının, Mağracık yakınında mağaralarda tespit edilen kum tabakaları ile koralasyon halinde bulunduğunu müşahede ettim.²³ Bu iki nokta ara-

22- Fay olarak tarif edilen sahada dik tabaka bazı yerlerde üç metre kadardır. Uzaktan her ne kadar kalker yapoda bir üst tabakanın mevcut olduğu görülmekte ise de esasen bünyesi toprak şekilsiz taşlarla bu serri bazı yerlerde çakılı bresleşmiş tabakalar olduğu anlaşılmaktadır.

23- YSE Kampı arkasındaki deniz kumu seviyeleri, Çevlik kaya sığınakları dibindeki seviyelerde ve Selevkia Pierra eski Roma Şehrinin Limanı arkasındaki Büyük Mağara ile Merdivenli (Birinci) Mağara kum tabakaları ile koralasyon halinde oldukları müşahede edilmiştir. Şenyürek ve Bostancı, 1938. Sayfa 162, 163, 164, 165. ÜLerha VII, VIII, IX.

sında İncili Mağara, Subaşı Kaya Sığınaklarındaki sondajlarla tespit edilen deniz kumu seviyeleride, fosil plajların seviyeleri ile karşılıklı paralellik gösterdiğini müşahede ettim. Üç yerde mevcut fosil plajlar, Mağracık, Çevlik ve dağ yolunda ayrı ayrı önem taşımaktadır. Merdivenli Mağarada, İncili Mağarada bulunan molüsklerde deniz kumlarında bir adet inci de bulunmuştur. Bu sebeple mağaraya "İncili mağara" ismini verdim. Çevrede ve Mağracık arkasında iki tane büyük mağara vardır. Çevlikteki ile üç olmuştur. Bunları birbirinden ayırıcı isimler vermek ve tarif etmek yerinde olur. Çevlik İncili Mağarada kum seviyesinde bulunan mantar taş parçalarının deniz suları tarafından buraya taşındıklarını biliyorum. İşçilerin ifadelerine göre mantar taşlarının Suriye'de çok bulunduğunu ve inşaatlarda kullanılmak üzere kalıplar halinde kesildiklerini ve satıldığı anlaşılmıştır. Bu da bize mantar taşının Suriye sahillerinden Çevlik Fosil plajına, Üst Pleistosen'de geldiğini izah etmektedir. İncili Mağarada, mantar taşlarının bulunduğu 49 cm.lik tabaka, deniz seviyesine ait fosil plajdır ve bu seviyenin dip kısmı mağaranın meyilli yatan ana kayaya dayanmaktadır.

İncili mağara sondajı, dört metre genişlikte ve beş metre yirmioç santimetre uzunlukta bir alanda yapılmıştır. Mağaranın iç kısımlarına daha dokunulmamıştır. İncili Mağara kenarında, taş çıkarma ameliyesi ile bir saha örtülmüş bulunmaktadır. Herde mağaranın diğer kısımları kazılıp plaj sahazı meydana çıkarılırsa, bulunan iskeletle ilgili daha bazı delillerin ele geçirileceği muhakkaktır. Bilhassa denizle ilgili fosiller artacak ve Üst Pleistosen'e ait eski incileri burada bulmak mümkün olacaktır. İncili Mağarada çıkan incinin belkide Anadolu'nun en eski incisi olduğu söylenebilir. Bu incinin fosil insan tarafından kullanıldığı söylenemez, çünkü delinmemiştir. Delinmiş ve gerdanlık olarak kullanıldıkları görülen deniz molüskleri de vardır.

İncili mağara Faunası ve Jeolojik yaşları

İncili Mağara Faunası ve jeolojik yaşları, İncili mağara'da kum seviyelerinde bulunan Gastropoda ve Lamellibranchiata'ların Paleontolojik determinasyonu ve stratigrafik yaşları Aynur İnal ve Erdoğan İnal tarafından yapılmıştır.²⁴ Bu raporda isimleri verilen fosil yumuşak-

24- İnal ve İnal'ın verdiği rapor henüz neşredilmemiştir. Determinasyonuna ait etütleri alınan bilgiye göre bu makalede bazı sonuçlara varılmış faunanın Tür ve irkları kaydedilmiştir. Araştırmacılar ayrıca bu mabecce üzerinde bir etüt neşreceklerdir. Paleontologlara göre İncili Mağara'da bulunan *Arcularia* (*Arcularia*) *gibbosula* (Linne) Karadenizde Üst Quaternerde, Kuzey Afrika'da Pleistocene'de mevcuttur. (Ilyina 1966 sa. 145)

çaların bazıları çok eskidir. Bunlardan bazıları Miosen, Tortonien, Pliocen, Pleistocen yaşta olabilecekleri kaydedilmektedir. Diğer taraftan zamanımıza kadar da, yaşamış olduklarını da araştırmacılar kaydetmektedirler. Çevrede, Çevlik koyunun batısında yeni yol sebebiyle Tortoniyen tabakalarının meydana çıktığını gördüm. Tortoniyen tabakaları arasında büyük yumrular halinde, çakmak taşları yuvarlanmış ve müstakil parçalar halinde bulduklarını müşahede ettim. Bu çakmak taşlarının Tortoniyen tabakalarından çok daha yaşlı olduklarını kaydetmek yerinde olur. Çakmak taşlarını kırdım ve renklerinin Kanal, Merdivenli ve Tıkalı Mağarada oturmuş olan Paleolitik devir insanların kullandığı çakmak taşı cinsi ile aynı oldukları anlaşılmıştır. Şu halde bölgede daha önce denizin açtığı Tortonien tabakalarından taş devri adamları bloklar, yumrular halinde çakmak taşlarını toplamakta idiler ve bunlardan aletler yapmışlardır. Bu çakmak taşları koyu rentedir ve siyaha yakın bir tondadır. Yer yer daha açık renklerde de olanları bulunmaktadır. Genellikle aynı renkte olduklarını müşahede ettim. Çevlik ve Mağracık Çevresinde bulunan Paleolitik devre ait mağaralardaki kültürler için, bu yapıda olan çakmak taşları kullanılmıştır ve bunları çevrede açığa çıkan Tortonien tabakalarından toplandıktan ilk defa meydana çıkarılmıştır. Hatay Çevresinde, el baltaları olarak tarif edilen alt taş devri endüstrisi farklı ve sarı renkli bir çakmak taşından yapılmıştır. Siyah tipte olanlarınada tesadüf edilmektedir. Çakmaktaşının Neogene denizel Tortulları olduğunu, Dülük'e bulunan çakmaktaşlarındaki Lamiellibrauchiala'lardan anlaşılmaktadır.²⁵ Dülük'teki bu fosillerin Burdigalien yaşta olması kuvvetle muhtemeldir. Aynur İnal ve Erdoğan İnal'ın teşhis ettikleri 49-50 no'lu Genus Chlamys Bolten 1798 ve Chlamys sp. bu devre ait çakmak taşı parçaları üzerinde bulunmuştur. Alt taş devri adamları tarafından Dülük'te bu çakmaktaşından yaptıkları bilinen el baltasını 1971 yaz dönemi araştırmaları esnasında buldum ve uç kısmında aynı türe ait bir Lamelli branchiata bir yonga yüzünde tahrip edilmeden kaldığı görülür. Bu çok enteresan misâl dünyada tek örnektir ve bence büyük

25- Dülük, Gaziantep'e on km. mesafede bir köydür. Dülükte, Dülükliyen imizâ verdiğim bir alt taş devri vardır. Bu taş devirleri 300 bin ile 900 bin sene arasında devam etmiştir ve El baltası, yonga kültürü olarak bilinmektedir. Bostancı, 1962. Sayfa 87-100 ve 110-141 141. Şekil ve Resimler Sayfa 142-162.

bir önem taşımaktadır.²⁶ Aynı zamanda çakmak taşların denizel olduklarını ispat eden delil olarak'ta güzel bir örnektir.

İncili Mağara'da Miocen devre ait Helvetien kalkerleri mevcuttur. Bu Mağara ve kaya sığınaklarını meydana getiren Miocen devre ait Helvetien kalkerleri üzerinde satıhta kalmış kalker blokları üzerinde Lamelibrouchiata'lara ait fosiller buldum. Bunların teşhisi henüz yapılmamıştır. İncili Mağara stratigrafisinde kum tabakaları arasından çıkan muhtemelen Miosen'e kadar inen türlerden farklı olduklarını, burada kaydetmek yerinde olur. Helvetien kalkerlerinde bulunan bu yumuşakçalar kalkerde sertleşmiş ve çimentolaşmış olarak bulunurlar ve ancak bir yüzlerinden tetkik edilmesi mümkündür. Şu halde bu yumuşakçaların Helvetien kalkerlerinden koparılarak deniz plaj kısımlarında terk edildikleri anlaşılmaktadır. Merdivenli mağara kum tabakalarında da aynı olayların varit olduğu kazılar esnasında tespit edilmiştir. Merdivenli Mağara bu günkü deniz seviyesinden 36 metre yüksektedir. Deniz kumları bir çok farklı renkte kum tabakalarını ihtiva etmektedir. Paleontolojik tetkikler Fauna'nın Neogene denizel olduğunu ortaya koymuştur. Hatta son tabakalarda pleistocene yaşta fauna'nın da denizel olduğu ve Akdeniz seviyelerinden Tyrrhenien I e tesadüf ettiğini daha önceki araştırmalarımızda kaydedilmiştir.²⁷ Böylece İncili Mağara ve Merdivenli Mağara deniz kumu içindeki yumuşakçalar mukayese edilirse enterasan bazı sonuçlar elde etmek mümkündür. Bu çalışmalar ileride daha genişletilebilir. Çünkü deniz kumu depoları halen yerlerinde muhafaza edilmektedir.

İncili Mağara Kum tabakalarında bulunan Fauna Üst Pleistocene devrelerinde Yaşayanlara ait oldukları anlaşılıyor. Bunlar İnal ve İnal tarafından yapılan teşhise göre sıraya konduğu takdirde şu guruplara ayrılmaktadır.

26- Döfökte bulunan Acherulem tip el baltası demir yolu sağ tarafında İstasyona yakın ve Büyük Mağara önündeki terrasta bulunmuştur. Yumuşakçalara ait fosilin müljü el baltasının uç kısmına isabet etmektedir. Çakmaktaşların bu bölgede denizel tortullara ait olduğunu gösteren güzel bir misaldir.

27- Birinci (Merdivenli) Mağara'da bulunan Deniz plaj kumunda İtalyan Paleantologu Tavani'ye göre dördüncü yağmanı karakterize eden *Rotalia Papillosa* bulunmuştur. Birinci mağara deniz plaj kumu bu günkü deniz seviyesinden 36 metre yüksekte bulunmaktadır. Kumun üzerinde Orta Taş Devri kültürü, Levallois-Mausteriyen devre ait çok miktarda aletler bulunmuştur. Şenyürek ve Bostancı, 1958 Sayfa 2171-210; Şenyürek ve Bostancı, 1958, Sayfa 147-169.

A- Miocene-Recent Gurubu.

- 1- Genus Nassovius Dumeril 1806.
Tür Nassarius (Nassorius) Mutabile (Linne)
Miocene-Recent
- 2- Genus: Tuthria J. E. Gray 1850.
Tür: Buccinulum (Tuthria) Corneum (Linne) in Wenz 1938
Miocene-Recent
- 3- Genus: Monodonta Lamarck 1801
Alt Genus: Osilinus Philippi 1847
Tür: Monodonta (Osilinus) Turbinata (Bron) in Wenz 1938
Miocene-Pleistocene
- 4- Genus: Cerithium Bruguiere 1789
Alt Genus: Thericium Montorosato 1890
Tür: Cerithium (Thericium) Vulgatum Bruguiere var. Tuberculata Philippi
Miocene-Recent.
- Genus: Glycymeris Da Costa 1798.
Tür: Glycymeris (Glymeris) cor (Lamarck)
Miocene-Recent.
- 6- Genus: Monodonta Lamarck 1801
Alt Genus: Ossilinus Philippi 1847
Tür: Monodonta (Osilinus) Turbinata (Bron) in Wenz 1938.
Miocene-Pleistocene

B- Tortonien Recent Gurubu

- 1- Genus : Conus Linne 1758
Alt Genus : Chelyconus Mordt 1852.
Tür : Conus (Chelyconus) Pyrulo Brocchi
Tortonien Recent.

C- Pliocene-Recent Gurubu:

- 1- Genus : Trunculariopsis Cossmann 1921
Tür : Trunculariopsis trunculus (Linne) in Wenz 1938.

Pliocene - Recent.

- 2- Genus : Potella Linne 1758.
 Tür : Potella (Potella) Coenulea Linne (in Wenz
 : 1938).

Pliocene-Recent.

- 3- Genus : Potella Linne 1758.
 Tür : Potella (Potella) Coerulea Linne var. Supblana
 Potiez et Mich. F. Mut. Cognata B.D.D.

Pliocene-Recent.

- 4- Alt Genus : Potellastra Monterosato 1884.
 Tür : Potella (Potellastra) Lucitonica GM Elin.
 (In wenz) 1938).

Pliocene-Recent

- 5- Genus : Pterygia (Bolten) Röding 1798
 Tür : Pterygianus rustica Linne

Pliocene-Recent.

- 6- Genus : Cyclope Risso 1826.
 Tür : Cyclope (Cyclope) neritea (Linne)
 (In Wenz 1938).

Pliocene-Recent.

- 7- Genus : Donax Linne 1758.
 Tür : Donax venustus Policj. var.
 Porvolonga sacco.

Pliocen-Recent.

- 8- Genus : Ptergia (Bolten) Röding 1789.
 Tür : Pterygia rustica (Linne)

Pliocene-Pleistocene.

D- Pleistocene Gurubu.

- Genus : Monodonta (Osilinus)
 Tür : Monodonta (Osilinus) Articulotus (Lamarck)

Pleistocene.

9- Genus : *Arcularia* Link 1807

Tür : *Arcularia* (*Arcularia*) *gibbosula* (Linne) (Inwenz 1938)

*Pleistocene***İncili Mağara Kumlarının Yaşı**

İncili Mağara Kumları 131 cm. kalınlığında ve Çevlik Koyunun sağ kenarında birikmiş deniz kumlarıdır ve 499 cm. lik bir Quaterner depozitleri altında bulunmaktadır. İncili Mağara kumlarına karışmış Miocen, Tortonien Pliocen ve Pleistocen faunasını üç guruba ayırmak icap eder.

- 1- Lamellibrauchiata'lar ve Gastropoda'lar
- 2- Memeli hayvan fosilleri
- 3- İnsan fosil kemikleri *Homo sapiensti çevlikiyensis*

İncili Mağara kum depozitlerinde bulunan üçüncü ve dördüncü zaman faunasından yalnız Miocene, Tortonien ve Pliocene'e ait olan yumuşakçaları Çevlikte bulunan bu yaşlardaki tabakalardan ve Kal-kerlerden çıkmış olması ve deniz dalgaları ile kumlarda birikmesi mümkündür. Diğer taraftan bu türlerin zamanınıza kadar da devam ettikleri düşünülmürse her iki halde de kat'i bir sonuç beyan etmek güçleşmektedir. Yalnız Miocene-Pleistocene ve Pliocene-Pleistocen, Pleistocene-Recent guruplarında bulunan Founanın bu kumların Pleistocene ait olduğunu söylemeğe yardım etmektedir. Ayrıca koyun denizel olan kumları kaya sığınaklarındaki tabakalarla, Quaterner dolgu tabakalarının ihtiva ettiği deliller İncili Mağara kum depolarının Pleistocene yaşta olduklarını söylemeye yeterlidir. Diğer taraftan hayvan fosil kemikleri ile insan fosil kalıntıları, bu kumların Üst Pleistocene ait olabileceğini ortaya koymaktadır.²⁸

28- İncili Mağarada bulunan ve *Homo Sapiensti Çevlikiyensis* ismi ile atılan fosil hakkındaki ilk araştırma Antropoloji Dergisinde sayı 6 da neşredilmiştir. Bak. Bostancı, 1973, Sayfa 29-56. Aynı ırka ait bir molar Kanal mağarasında Aurignacian kültürü ile beraber bulunmuştur. Üst Taş devri insanları bu bölgede uzun bir süre yaşamıştır. Henüz Üst Taş devrinin Üst Aurignacian, Yahuz Gravetiyen ve Solutren, Magdalenien ve Mezolitik izlerine tesadüf edilmemiştir.

İncili Mağara kumlarında bulunan İnal ve İnal tarafından 41 numara ile ayrılan ve Pleistocene devreye ait olduğunu bildirdikleri Gastropoda'lardan *Monodonta*, (*Oxilius*) *articulatus* (LAMARK) ve *Arcularia* (*Arcularia*) *Gibbosula* (Linne) türlerine ait fosiller bu kumların Quaterner olduğunu teyit eder.

İncili Mağara kumları, koydaki diğer sondajlara ve seviyesine göre Üst Pleistocene yaşta olduğunu kabul etmemize yardım etmiştir. Bu fauna bugün Kızıl Deniz ile Ak Deniz'in sıcak bölgelerinde yaşamaktadır.

Diğer taraftan daha yüksekte bulunan Merdivenli Mağara kum tabakalarında Quaterner devreye ait olduğunu ve bu kumlar üzerinde Orta Taş Devri insanlarına ait Levallois-Mausteriyen Kültürünün meydana çıkması ile de yukarıda varılan neticelerin doğruluğunu teyit eder.²⁹

İncili Mağara Kumları, buraya 300 metre yakında bulunan Kanal Mağarası Üst Taş Aurignacian devirde bu insanlara dinlenme yeri ve plâji olarak açıkta bulunuyordu. İncili Mağara Kanal Mağarası Üst Taş devri adamları tarafından kullanılmıştır. Kumlar üzerinde bu insanlar istirahat etti, alet yaptı ve suya girmek suretiyle temizlenmekte idiler. Kanal Mağarasındaki Üst Pleistocene depozitlerine göre o zaman iklim bu günkünden daha sıcak ve kurak idi, Avrupa Alp buzul devrelerinden würm I ve würm II arasına tesadüf etmektedir.³⁰

29- Merdivenli Mağara'da dördüncü zaman dolgu tabakası 364 cm. idi. Bunun altında zahildeki benzeri renkte deniz kumu çıktı. Bu kumu, bu günkü deniz seviyesinden 36.70 metre yüksekte bulunmaktadır. Bulunan kum kazıldı ve yedi farklı renkte kum tabakasına tesadüf edilmiştir. Kum seviyesi 341 cm. kazıldı ve fakat mağara dibi çok derin olduğundan kum seviyeleri de devam etmektedir. Kazı daha derine gidilmeden terk edilmiştir. Şenyürek ve Bostancı, 1958. Sayfa 152 ve 153. Bu kum seviyelerinden en üste ikisinde aşınmış yuvarlanmış serra ve diğerlerinde aşınmamış, yuvarlanmamış serra bulunmuştur. En üst tabakaların bir plâj seviyesi olduğunu gösteren bu deliller çarpıcıdır. *Rotalia Papillosa* bu kumun dördüncü zamana ait olduğunu gösteren deliller arasındadır. Şenyürek, ve Bostancı, 1968. Sayfa 153-154.

30- İncili Mağaraya üç yüz metre mesafede bulunan Kanal Mağarasında Alt ve Orta Aurignacian Üst Paleolitik Kültürü bulunmuştur. Kanal mağarası Üst Paleolitik kültürü kırmızı bir topraktan yani terra rosa denen demir oksitli bir kumunda bulunan ve İngilizcede Oker diye anılan oğt boyasına İsmi verilen bir toprak cinsidir. Bu toprak çevrede yoktur ve eski olduğunda bellidir. Kurak bir devreye rastladığından hiç şüpheli etmiyorum. Kanal mağarasında Üst Paleolitik kültürün kazılar esnasında Würm I ve Würm II buzul devreleri arasına tesadüf ettiğini kabul etmişim. Bu zamanın orta doğuda uzun sürdüğünü söylemek yerinde olur. İncili Mağara fosil insan iskeletlerinin ellibin sene eski olduğuna inanıyorum.

Çevlik İncili Mağara Kum tabakaları ile Merdivenli Mağara ve Mağaracık yakınındaki Büyük Mağara kum depozitleri arasında mevcut korrelasyon deniz seviyelerinin nasıl değiştiğini ve bu olaylara sahilde yaşayan Paleolitik insanların şahit olduğunu görüyoruz. Orta Taş Devrinin en eski safhası Riss-Würm buzul arasında tesadüf ettiği bilindiğine göre, Antakya sahillerinde fosil insanların müşahede ettiği bazı değişmelerin zamanlarını, bu gün bulmağa muktediriz³¹ Deniz seviyelerinin değişmesi ile Taş Devri insanların yaşadığı devirler arasında görülen münasebetler, Orta Doğu'da Filistin, Suriye, Lübnan ve Anadolu'da çok açıktır.³² Antakya sahillerinde Çevlik ve Mağaracık Quaterner plajları açık sahalarda ve Mağaralarda en güzel örnekleri ile halen müşahade bir halde gözlerimizin önünde durmaktadır. Taş Devri kültürlerinden Levallois Mausteriyen Emiran, Alt Orta Arignacian, Kemeriyen, ve Beldibiyen kültürleri ile de Akdeniz seviyeleri arasında görülen münasebetleri çıkarmak ve zamanlarını bulmak ve o devirlerdeki insan Fosillerini tespit etmek, Anadolu sahillerinde Quaterner Stratigrafisi ile deniz çekilmeleri olayları arasında entresan ilişkilerin mevcudiyetini, isimleri geçen yerlerin kazı ve araştırmaları esnasında tespit etmeğe ve örneklerini ortaya çıkarmağa muvaffak

31- Garrod Filistin'de sahillerde bulunan Paleolitik kültürlerle deniz eski plaj seviyeleri arasında bulunan münasebetleri kaydetmektedir. (Garrod, 1962. Sayfa 249) Garrod'a göre Tyrrhenian I +45 metredir ve Acheulean endüstrisinin bulunduğu seviyelere kadar denizin yükseldiği anlaşılıyor. Tyrrhenian II +15 metrelik seviyede bulunduğu zaman sahilde Levalloisian Amudian endüstrisi bulunuyordu. Tyrrhenian III seviyesi + 6 metrede iken ise Levallois-Mausterian devrin insanları yaşıyordu.

32- Dubertret, (1946 a, 1946 b) ve Wetzel ve Haller (1945) e göre Lübnan sahillerinde 45 metre Tyrrhenian I e, 15 metrelik plajlar Tyrrhenian II ve 4 metrelik plajlarda Tyrrhenian I e, 15 metrelik plajlar Tyrrhenian II ve 6 metrelik plajlarda Tyrrhenian III seviyelerine tesadüf etmektedir.

Zenker'e göre Tyrrhenian III geç Monastirian seviyeye tekabül eder. Neuzille (1931) ve Fleisch (1956) 6 metrelik sahil çukurluğu Würm I ve Würm II Buzul arasına isabet ettiğini kabul ediyorlar.

Fleisch (1956) a göre Ros Beirut'da 30, 30, 15, 20 metrelik eski deniz plajları Tyrrhenian I, II ye tekabül etmektedir. En eski seviyelerde ancak Acheulean endüstrisi bulunmuştur. Lübnan'da 15 metrelik eski plaj sahlinde ancak Levallois-Mausterian kültürü bulunmuştur. Bu duruma göre Lübnan'da Levallois-Mausterian Riss-Würm ve Würm'e tekabül eder. (Garrod 1962. Sayfa 239) Filistin'de Levallois-Mausterian bazı yerlerde Tyrrhenian III den sonraki safhalara da tesadüf etmektedir. (Garrod, 1962. Sayfa 239)

oldum.³³ Bu araştırmayı Erentözün, (1954) Pınar'ın, (1943) Erinc'in (1961) Erol'un (1963) ve Şenyürek ve Bostancı'nın (1959) Aykulu'nun (1952) Erunal-Erentöz, (1956) İnandık'ın (1958) ve Bostancı'nın (1968, 1967, 1979, 1969) çalışmaları desteklemektedir.³⁴

Akdeniz Kenarında Musa Dağı Yamacında Yeni Bulunan Kapusuyiyen, Pozantiyen Quaterner Deniz Plajları

Musa Dağı, Antakya'nın Mağaracık ve Çevlik Köylerinin sahil şeridi gerisinde yükselmektedir.³⁵ Kapusuyu Köyü, Musa Dağı yamacında 325 metre yüksekte Asi Delta Ovasına bakan güzel manzaralı bir köydür. Mağaracık Köyünden bir araba yolu bu köye gitmektedir. Bu araba yolunun sağ tarafında Kabaklı vadisi yakınında, Çakal

33- Çevlik Kanal Mağarası 18-20 metre bu günkü deniz seviyesinden yüksektedir ve En alt katta Orta Taş kültürü Levallois-Mousterien bulunmuştur. Tyrrhenian III + 6 metrede iken bu insanlar sahilde 18 metrelik seviyelerde bulunuyorlardı. Mağaracıkta Merdivenli mağarada Levallois-Mousterien Kültür 36,70 metrelik seviyede bulunmaktadır. Bu kültürleri yapan insanlar çevrede 12 metrelik plajların bulunduğu Tyrrhenian seviyesi aşağıda büyük Mağara içinde bulunuyordu. Lübnan'da Adhım'da Zumoffen Mağarasında + 12 ve 13, 20 metrelerde deniz merteli çakıllarla dolu çimentolaşmış bir seviye bulunmuştur. Bu mağaranın üst seviyelerinde Amudiyen ve Yobrudiyen kültürleri bulunmuştur. Garrod ve Karkbeide (1961) tarafından kazaları yapılmıştır. Garrod 1962 Sayfa 241-242..

34- Erol, 1968, Sayfa 32-30. Erol bu araştırmasında Asi Nehri Delta Bölgesinde Pleistosen Deniz şekillerini tespit etmiştir. Altı seviye basamağının Akdeniz seviyeleri ile olan münasebetlerini göstermiştir.

- VI. 110-140 metre muhtemelen Kalobriyen
- V. 85-100 metre muhtemelen Siciliyen
- IV. 58-57 metre Millaziyen
- III. 35-50 metre Tireniiyen (Tireniiyen I)
- II. 15-20 metre Monastriyen I (Tireniiyen II)
- I. 7-8 metre Monastriyen II. (Tireniiyen III)
- 2,5 metre Floudriyen
- 0 metre bu günkü deniz plajı.

Bostancı, 1968, sayfa. 1-48.

Bostancı, 1967, sayfa. 51-60.

Bostancı, 1969, sayfa. 9-45.

Bostancı, 1969 sayfa. 10-17.

35- Musa Dağı, Erol'a göre Paleozoik taşlar, serpantiller ve üst kısımlarını da kalkerler teşkil etmektedir. Musa Dağının Mağaracığa bakan yüzünde, Helvetien kalkerleri dördüncü zaman Akdeniz dalgaları ile yer yer meyilli sathlar meydana getirilmiş sularla yalananmış düzlükler göçülür. Dördüncü zaman plaj kısımları bu kalkerlerin üzerine oturmuş ve terk edilmiştir.

Çukuru ismi ile anılan yerde, köylülerin duvar yapma işlerinde kullanmak için taşıdıkları deniz kumu, vardır. Bu kum tabakaları aşınma ve taşınmalarla bazı yerlerde açığa çıkmış bazı yerlerde Quaterner toprak tabakaları ile örtülü bulunmaktadır. Satha çıkan bir yerde kum tabakası Çakal veya diğer hayvanlar tarafından kazılarak yuva yapılmıştır. Kum tabakası burada yumuşak olduğu için soğuktan veya sıcaktan veya düşmanlarından korunmak için bazı hayvanların burasını kazarak içeriye doğru girdiği ve kumları da dışarıya taşıdıkları müşahede edilmektedir. Kapı suyu köylüleri bu lokaliteye Çakal Çukuru ismini vermişlerdir.³⁶

İlk defa 21 Eylül 1971 yılında Çakal Çukurunu ziyaret ettim ve burada bulunan kum yataklarını tetkik ettim. Kumlarda fosil kavkılar buldum. Bunlar İncili Mağra Kum tabakalarında bulunan gastropoda türlerinden bazalarına çok benzemektedirler.³⁷ *Articularia* (*Articularia*) *gibbosula* (Linne) (in enz 1938) Pliocen-Recent devirlerine ait olup İncili Mağara kum tabakalarında bulunmuştur. İnal ve İnal'ın verdiği rapora göre İncili Mağara'da bu ırkın varyasyonları plajda yaşamamıştır ve iklim ortamlarının farklı olmasından çok az morfolojik fark görülmüştür. Bu ırkın Mağaracık Kapusuyiyen, Limoniyen, Zeytiniyen, Musadağiyen, Pozantiyen deniz Quaterner plajlarında yaşadığını zannediyorum.

Kapusuyiyen Quaterner deniz plajı diye kabul ettiğim Çakal Çukuru seviyesi bu günkü denizden 230-240 metre yüksekte iki seviyelidir. (Resim 8,9) Bu seviyeler, Güney Afrika Sahilinde ve Kuzey Afrika Akdeniz sahilinde, bulunduğu Zeuner (1959) tarafından nakledilmektedir.³⁸

36- Çakal Çukuru, işçiler tarafından bilinmekte idi. Senelerden beri Mağara kumları üzerinde durdum ve çevrede yeteri kadar stratigrafi gösteren lokaliteler vardı. 1, 8, 12, 35, 70, ve 83 metrelerdeki fosil plaj seviyelerinden sonra açık sahalarındaki eski kumlu plaj sahalarını araştırdım. Çakal Çukuru İstikametinde dört eski kumlu plaj tespit ettim ve 1971, 1972, 1973 yıllarında Çakal Çukuruna ziyaret edip önemli olan münasibetler üzerinde çalıştım.

37- Bulunan Gastropod ve Lamellibranchiata'lara ait fosiller 1 metredekilerine çok benzemekle beraber henüz teşhisi yapılmamıştır.

38- Zeuner, 1959. Sayfa 294 de Pleistosen deniz seviyeleri başlıklı yazısında Avrupa dışında ve Akdeniz'de yüksek deniz seviyelerinin bulunduğu kaydetmektedir. Güney Afrika sahillerinde 240-300 metrelik seviyelerin bulunduğu ve Quaterner olduğu kaydedilmektedir. Zeuner, 1959. Appendix III. Tablosunda Calabrian seviyelerinin 129 ile 300 arasında

Kapısuyiyen Quaterner deniz plâj kumları on metrelik yükseklikte ve 60 metrelik genişlikte bir sahada meydana çıkmıştır ve iki kademelidir. Üst taraftaki plaj kumları, seksen santimetre kalınlıkta bir kesitle açıkta kalmaktadır. Sahildeki siyah plâj kumu ile aynı renktedir aynı incelik, temizlik ve renk tonlarına sahiptir. (Resim 8, 9) Bu yükseklikte çevrede aynı yapıya sahip minarelli farmasyonların bulunmaması da yeni bir konu olarak açıkta kalmaktadır. Kum cinsi, bu günkü deniz plajlarında ve diğer kaya sığınağı, mağara sondajlarında bulunanlarla, açıkta satha çıkan fosil plaj yataklarında, 3, 13, 20, 36, 40, 83, 90, 100, 110, 230, 240 metrelik seviyelerde aynıdır. Yeni, eski plâj yatakları tetkik edildiğinde, fauna benzerliklerinde de yakın morfolojik karakterler müşahede edilmektedir. Kum depoları yerlerinde muhafaza edilmektedir, yalnız YSE Kampı üzerindeki eski plaj kum yatakları yol açma sebebiyle tahrip edilmiştir. Bu yerlere ait daha önce çekilen fotoğraflar mevcuttur ve deniz dalgalarının bıraktığı izler kum birikintileri bu fotoğraflarda gayet açıkça görülmektedir. (Resim 3, 4, 5, 6) Diğer yüksek yerlerde ve kaya sığınağı mağaradaki depolar, bozulmamış araştırılması mümkün yerler olarak durmaktadırlar.

Mağaracık ve Çevlik Quaterner Mağara depozitleri tetkik edildikten sonra yeni bulunan sahil Fosil deniz plajları da dikkate alarak Pleistosen deniz seviyeleri ile Paleolitik kültür yaşları arasında mevcut korulasyonları aradım ve mevcut delillere göre konu genel olarak işlenerek tablo I ve II meydana getirilmiştir. Tablo I ve II de altimetrik seviyeler, fosil plajlar, bu plajların seviyeleri, jeolojik devreleri, Anadolu'da paleolitik kültür çeşitleri ve bunların hangi jeolojik devreye rastladığı, bu kültür seviyelerinin hakiki yaşlarının tayini, fosil insanlar ve bu tür ve ırkların hangi jeolojik yaşta oldukları ve Anadoluda bu insanların hangi kültürleri yaptıkları gösterilmiştir.

Çevlik ve Mağaracık'ta dördüncü zaman plajları fosil insanlarla, Paleolitik kültürler arasındaki münasebetler başlığı ile hazırlanan tab-

---

değiştiğini ve Cebelitarık'ta 210 metre seviyeli yerlerin Pre-Abbevillian kültürüne tekabül edeceğini göstermiştir. Bu çizilmiş tabloda 240 metrelik bir seviyenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Zeuner 1953 yılı beyzelmilri IV ü Quaterner Kongresinde sunduğu tebliğde de Calabriyen esas seviyesinin ortalama 180 metrede bulunduğunu kaydeder ve Cebelitarıkta 210 metrelik bir seviyenin bulunduğunu göstermiştir. İngiltere'de Calabrian seviyelerinin 120 ile 300 metre arasında değiştiğini bulunduğunu göstermiştir. Zeuner, 1953. Sayfa 81. Zeuner 1950. Sayfa 123.

lo 1950-1973 yılları arasında Anadolu'da yaptığım kazı, araştırma ve geziler sonunda elde ettiğim tecrübelerime dayanmaktadır.³⁹

Çevlik ve Mağaracık çevresinde Akdeniz kıyılarında fosil plajlar meselesi her geçen gün artan yeni delillerle büyük önem kazanmıştır.⁴⁰ Akdenizin diğer bölgelerinde yapılan insan Paleontolojisi, Paleontolojik çalışmalara paralel benzer etüdler Hatay Bölgesinde geliştirilmiştir.⁴¹ Bu gelişmeler bölgenin diğer Akdeniz Bölgelerine nazaran daha orijinal, daha kesin ve bol fosil plaj lokalitelerinin açığa çıkması ile, yeni bir sınıflandırmanın bölgeye göre yapılmasını, Afrika ve Avrupa'da ve hatta Asyada'ki çalışmaları da dikkate alarak Pliosen ve Pleistosen Eski Deniz plajlarına ait kronolojiyi meydana getirdim.⁴²

39- Anadolu'da yaptığım araştırma ve kazılar Paleontolojik, Prehistorik Paleontolojik, Quaterner problemleri ile ilgili görüşleri öğrenmeğe yardım etmiştir. Bostancı, 1952, sa. 137-150; Bostancı, 1959, sa. 129-178; Bostancı, 1961, sa. 87-163; Bostancı 1962 sa. 233-292; Bostancı, 1963, sa. 253-262; Bostancı, 1964, sa. 17-36; Bostancı, 1964 a, sa. 21-31; Bostancı, 1967, sa. 51-60; Bostancı, 1968, sa. 21-53; Bostancı, 1968 sa. 55-147; Bostancı, 1968 c, sa. 1-48; 1969 a, sa. 9-43; Bostancı 1969 b, sa. 45-82; Bostancı, 1969, sa. 83-99; Bostancı, 1973, sa. 29-56; Bostancı, 1973, sa. 69-119; Bostancı, 1973, sayı. 121-170.

40- Bostancı, 1956, Zafer sa. 1; Şenyürek ve Bostancı, 1956. Samandığınada Eski Taş Çağına Ait Bir İskân Yeri, Zafer 4-VII sa. 2; Şenyürek ve Bostancı, 1956. Ankara ve Yanık sa. 4 VII sa. 20-21; Şenyürek ve Bostancı, 1956 b, sa. 81-83.; Şenyürek ve Bostancı 1956 c. Zafer XI sa. 2-5. Bu kısımlarda bölgede yapılan diğer araştırma ve yayınlar şunlardır: Kanaz, 1945 sa. 295; Erol, 1962, sa. 1-110.

41- Eremitöz, 1954-1955, sa. 46-47.; Eremitöz ve Talun, 1954 sa. 1-2.; Eremitöz 1956, sa. 1-53; Eremitöz 1958 sa. 1-224; Erol, 1962, sa. 1-110; Nottall, 1961 sa. 90-94. Rapor Erol'un kitabının sonuna konmuştur. Bak. Erol, 1962 sa. 90-94.

42- Bonifay 1964, sa. 197-226 (1-32); Blank, 1962. Quaternaria. VI; Blank, 1962, sa. 218-228; Bonifay 1961 sa. 265; Bonifay 1962, sa. 194; Bonifay ve Marx. 1959, sa. 62-78; Caarany ve Ottmann. Rev. Geogr. Phys. Ve Geol. Dyn. 2,1. 46-55.; Peres ve Picard 1938, sa. 509-514; Solo, 1959, sa. 283-284; Botzler 1962 sa. 398-416; Dubertet. 1946 sa. 207-230; Botzler, 1958 sa. 265-284; Giout 1952 sa. 1956 sa. 593; Vaumaa, 1947 sa. 21-85; Watzel ve Haller 1945 sa. 1-48; Zeuner 1952 sa. 39-50; Zeuner, 1956 sa. 547, Zeuner 1958. Dating the past and the Pleistocene Period. 1959, Garrod ve Bate 507, sa. 1-233; Garrod ve Martin. H. 19561; Garrod ve Kirkbride 1951, sa. 7-46; Haler, 1942 sa. 55-62 sa. 55-61; Higgs 1961 sa. 144-154; Hooijer, 1959 sa. 177-199; Hooijer 1961 sa. 109. Verhau. R. jk. von natur Pleistocene Geo. In Cyrena Libya; Üere 1961 sa. 7-69; Watzel ve Halle 1945 sa. 1-48.; Zeuner ve Cornwall ve Kirkbride 1961 sa. 49-53; Oakley 1966 sa. 1-353.

Özet ve Netice

Çevlik Antakya'ya yakın Akdeniz sahilinde bir plaj köyüdür. Mağaracık, aynı sahilde bir kilometre içerde Musa Dağı eteğinde büyük bir köydür. Çevlik ve Mağaracık köyleri arkasında tabii mağaralar, kaya sığınakları, suni mağaralar vardır. Tabii mağara ve kaya sığınakları dördüncü zaman deniz dalgaları ile Helvetien Miosen kalkerleri içinde açılmış ve farklı zamanlara ait plajların kumları bu yerleri boşluklarında ve açık teraslarda depo edilmiştir.

İncili Mağarada 1970, 1971 ve 1973 yıllarında kazı ve araştırmalar yaptım. İncili Mağarada dördüncü zaman depositleri bugünkü deniz seviyesinden 6 metre ve kaya sığınakları 10, 15, 20 metre yüksekte bulunuyor. İncili Mağarada yapılan sondaja göre 499 cm. kalınlıkta dördüncü zaman dolgu tabakaları altında eski bir denizin kumları bulunmaktadır. Bu deniz kumu Üst Pleistosen yaşadadır ve Würm I ve Würm II buzul devrine tesadüf ettiğini zannediyorum. Deniz kumunda bulunan fauna, denizel olan Gastropoda ve Lamellibranchiata'lara aittir. Ayrıca insan iskeleti parçaları ile fosil memeli hayvanlara ait kemik parçaları bulunmuştur. Yumuşakçaların bazıları Neojen yapıda olan denizel kalkerlerden plajda toplanmıştır. Bazıları Üst Pleistosen'de yaşamışlardır.

İnsan iskeleti İncili Mağara'ya 300 metre mesafede olan Kanal Mağarasında bulunan eski Üst Taş devrine aittir. Üst Taş devri Alt, Orta Aurignacian olarak teşhis edilmiştir. Kanal Mağarası bugünkü deniz seviyesinden 18-20 metre yüksekte bir terasın kenarında bulunmaktadır. Bu Üst Taş Devri adamlarının Anatomik, Morfolojik ve Biometrik özellikleri dikkate alınarak beyaz ırkın bir varyasyonu olarak kabul edilmiştir ve Homo Sapiensti Çevlikiyensis ismi verilmiştir. Kumdan toplanan yumuşakçalar İnal ve İnal tarafından tetkik edilmiş, Üst Pleistosen yaşta olan bir ırk bulunmuştur. Bu ırkın Monodonta (osilinus) articulatus (Lamarck) olduğu anlaşılmıştır. Diğerleri Miosen-Holosen, Pleistosen-Holosen devirlerinde yaşamış ve buirklarHolosene kadar devam ettikleri tespit edilmiştir.

Çevlik'te bulunan kaya sığınaklarında yapılan kazılar 150 cm. kalınlığında Quaterner dolgu tabakasından sonra temiz deniz kumu başlamaktadır, ve bu kum bu günkü deniz plajı seviyesine kadar devam eder. Kaya sığınağı 10 metre deniz seviyesinden yüksekte ve 300 metre içerde bulunmaktadır.

Diğer fosil plaj deniz kum seviyeleri YSE Kampı arkasında 5, 10, 15, 20, 30, 40 metre bu günkü deniz seviyesinden yüksekte meydana çıkmıştır. Bu seviyeleri Musa Dağının denize yakın kısmında bulunan uzun fayın altındaki sahada bulunuyor. Fay birikinti konisi içinde bulunan, kayaların denizle aşınması ve deniz kumunun yer yer açıkta birikinti konisi üzerinde bulunması, fosil plaj seviyelerin fay hattından itibaren aşağıya endikten sonra tezekkül ettiğini gösterdiğinden, fay hattına kadar olan fosil plajların çok genç olduğuna işaret eden güzel bir misal, ilk defa Çevlik köyünün batısında Musa Dağının eteğinde, deniz kenarında bulunmuştur. Yeni açılan yol sebebiyle Tartoniyen tabakalarını görmek mümkündür. Bu tabakalar arasından, çıkan çakmak taşları Çevlik ve Mağaracık çevresinde yaşayan Orta Taş Levalloiso-Mausterian ve Üst Taş Aurignacian kültürlerini yapan insanlar tarafından alet yapmak için kullanıldıkları anlaşılmıştır.

1956 yılından beri araştırdığım ve kazılar yaptığım Musa Dağı çevresinde en yüksek dördüncü zaman deniz eski plajlarını 1970, 1971 ve 1973 yıllarında tesbit ettim. Bu günkü deniz seviyesinden 30, 90, 100, 110, 230, 240 metrelik yüksekte bulunan deniz eski fosil plajları bölgede ötekilerine bir ilâve olmakla beraber en yüksek seviyede eski deniz plajının Musa Dağı yamacında 240 metrede olup, dördüncü zamana ait denizel faunanın bulunması ve kum Renginin sahildeki ile aynı olması ve çok gevşek yıkınmış, yuvarlanmış olması, dördüncü zamana ait olduğunu göstermeğe yeterlidir. Bu en yüksek deniz eski fosil plaj seviyelerine *Pozantiyen Köpüsü* isimlerini verdim. Yaptığım araştırmalara göre Çevlik ve Mağaracıkta mağaralar, kaya sığınakları, açık sahalardaki ak deniz plajları, Afrika, Avrupa, ve Asya Ak Deniz sahillerindeki Fosil Plajlar ile uygunluk gösterdiği müşahede edilmiştir. Bölgede bulunan fosil plajlar çevrede bilinen isimlere göre adlandırılarak Tablo I ve II meydana getirilmiştir.